



Sygn. akt II CSK 325/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 8 marca 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Marian Kocon (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Mirosław Bączyk

SSN Bogumiła Ustjanicz

w sprawie z powództwa Syndyka Masy Upadłości M. Spółki
z ograniczoną odpowiedzialnością w upadłości likwidacyjnej z siedzibą
w R.

przeciwko G. Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą
w K.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 8 marca 2018 r.,

skarg kasacyjnych strony powodowej i strony pozwanej

od wyroku Sądu Apelacyjnego w P.

z dnia 2 listopada 2016 r., sygn. akt I ACa .../14,

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu w P. do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Apelacyjny w P. wyrokiem z dnia 2 listopada 2016 r. zmienił wyrok Sądu Okręgowego w P. w ten sposób, że zasądził od pozwanego G. spółki z o.o. na rzecz Syndyka Masy Upadłości M. spółki z o.o. kwotę 3.788.535,61 zł z odsetkami tytułem bezpodstawnego wzbogacenia wynikającego z wykonania przez spółkę M. robót dodatkowych oraz oddalił w pozostałym zakresie żądanie pozwu, a także apelację pozwanego.

Sąd ustalił, że pozwany w związku z realizowanym generalnym wykonawstwem inwestycji polegającej na budowie centrum logistycznego P. złożył ofertę spółce M. na wykonanie robót ziemnych i drogowych w zamian za wynagrodzenie ryczałtowe w wysokości 7.400.000,00 zł. W oparciu o tę ofertę w dniu 26 listopada 2007 r. spółka M. przeprowadziła z pozwanym negocjacje przedkontraktowe, w wyniku których tego samego dnia, tj. 26 listopada 2007 r. sporządzono protokół z tych negocjacji, który wraz z załącznikami w sposób szczegółowy określał zarówno przedmiot robót powierzonych spółce M., jak i istotne postanowienia zawieranego stosunku umownego. Na podstawie tego protokołu strony podpisały zlecenie nr 2/PZ0294, podług którego pozwany zlecił spółce M. kompletne wykonanie robót ziemnych i drogowych dla powyższej inwestycji w zamian za wynagrodzenie ryczałtowe w wysokości 7.070.000,00 zł netto, wskazując zarazem, że umowa zostanie sporządzona w ciągu dwóch tygodni. Taka umowa została zawarta w dniu 17 grudnia 2007 r. Na mocy tej umowy spółka M. zobowiązała się wykonać roboty ziemne i drogowe zgodnie z protokołem z dnia 26 listopada 2007 r. i ze wszystkimi załącznikami oraz zleceniem nr 2/PZ0294, w zamian za wynagrodzenie ryczałtowe w łącznej wysokości 7.070.000,00 zł netto.

W toku realizacji umowy została ona trzykrotnie aneksowana. Zakres prac spółki M. zwiększono o wykonanie szczegółowo określonych w aneksach robót dodatkowych oraz powiększono wartość wynagrodzenia do kwoty 7.400.000,00 zł netto.

W związku z koniecznością wykonania przez spółkę M. robót związanych ze stabilizacją gruntu przy użyciu specjalistycznych maszyn, w dniu 5 grudnia 2007 r. spółka M. zawarła z A. sp. z o.o. umowę, której przedmiotem było wykonanie prac polegających na rozsypaniu spoiwa i wymieszaniu gruntu zestawem typu Stehr. Dla wykonania tych robót spółka M. zakupiła mieszankę granitową.

Na gruncie tych ustaleń Sąd uznał, że strony łączyła umowa o roboty budowlane (art. 647 i następne k.c.). Wynagrodzenie za wykonane roboty określono jako wynagrodzenie ryczałtowe. Niemniej jednak pomimo opracowanej dokumentacji geotechnicznej nie dało się przewidzieć na etapie zawierania umowy konieczności prac za które strona powodowa domaga się zapłaty. Były to zatem roboty dodatkowe, nie objęte umową, o wartości 3.788.535,61 zł netto. Wartość tych robót stanowi dla pozwanego korzyść majątkową podlegającą zwrotowi na podstawie art. 405 k.c.

Skargę kasacyjną wniosły obie strony.

Skarga kasacyjna strony powodowej od wyroku Sądu Apelacyjnego w zakresie oddalającym powództwo – oparta na podstawie pierwszej z art. 398³ k.p.c. – zawiera zarzut naruszenia art. 405 k.c., i zmierza do uchylenia tego wyroku w zaskarżonym zakresie i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania.

Skarga kasacyjna strony pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego w zakresie uwzględniającym apelację – oparta na obu podstawach z art. 398³ k.p.c. – zawiera zarzut naruszenia w różnych układach i powiązaniach przepisów art. 65 § 1 i 2 k.c., art. 410 § 1 k.c. i art. 627 k.c., art. 382 k.p.c. w zw. z art. 378 § 1 k.p.c., 479¹² § 1 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., art. 278 § 1 k.p.c. w zw. z art. 236, 382 i 391 § 1 k.p.c., 328 § 2 k.p.c., art. 321 § 1, 187 § 1 k.p.c., art. 45 ust. 1 Konstytucji, i zmierza do uchylenia tego wyroku w zaskarżonej części i oddalenia apelacji, bądź przekazania sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Istota zarzutów skargi kasacyjnej pozwanego sprowadza się do twierdzenia, że Sąd z naruszeniem art. 65 § 1 i 2 k.c. błędnie przyjął, iż stron nie łączył stosunek umowny o uzgodnionym wynagrodzeniu ryczałtowym w zakresie wykonanych prac, określonych jako dodatkowe, związanych ze stabilizacją gruntu bądź podbudową

pod posadzkę. W szczególności, że w przypadku zmiany jedynie rozmiaru prac w celu osiągnięcia umówionego rezultatu doszło niejako do „wykreowania” robót dodatkowych nie objętych pierwotnym węzłem obligacyjnym. Inaczej ujmując, wykładnia postanowień łączącej strony umowy, w tym stanowiącego jej integralną część protokołu negocjacji przedkontraktowych, której Sąd zaniechał, daje wystarczające podstawy do przyjęcia, iż te prace zostały wykonane w ramach stron umowy i tym samym stronie powodowej nie przysługuje roszczenie o zapłatę za ich wykonanie w oparciu o przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu.

Rację ma pozwany, że Sąd uwzględniając żądanie pozwu nie odniósł się do treści wskazanych w skardze postanowień umowy stron, w szczególności odnoszących się do jej przedmiotu. Zdaniem skarżącego w konsekwencji tego Sąd pominął, że przedmiotem umowy było doprowadzenie do osiągnięcia rezultatu w postaci wykonanych zgodnie z umową stabilizacji hali i podbudowy pod posadzkę o szczegółowo oznaczonych w umowie parametrach technicznych.

Za słusznością tego zarzutu może przemawiać okoliczność, że Sąd nie odniósł się do treści § 2 ust. 1 umowy, według którego jej przedmiotem jest wykonanie robót ziemnych i drogowych zgodnie z protokołem negocjacji przedkontraktowych z dnia 26 listopada 2007 r. łącznie ze wszystkimi załącznikami. W tym protokole w tabeli zatytułowanej: „Opis robót” strony określiły szczegółowe parametry techniczne, które ma osiągnąć powód w wyniku powierzonych mu robót, w tym w pozycji 5 – parametry dla stabilizacji hali i w pozycji 8 – parametry dla podbudowy pod posadzkę. Z kolei w myśl § 2 ust. 2 umowy do zakresu prac wchodzi „wszystkie świadczenia, jakie okażą się konieczne do kompletnego wykonania dzieła, wliczając w to prace przygotowawcze, pomocnicze oraz wszystkie inne niezbędne do wykonania dzieła.” Zgodnie z punktem 2.1 protokołu z negocjacji przedkontraktowych wszelkie prace konieczne do osiągnięcia tego przedsięwzięcia zostały uwzględnione w cenie ryczałtowej natomiast w myśl pkt 4 tego protokołu „w przypadku jeżeli zleceniobiorca nie uwzględni w swojej ofercie wszystkich prac (...) zleceniobiorcy nie będzie przysługiwało dodatkowe wynagrodzenie albowiem wynagrodzenie wskazane powyżej jest wynagrodzeniem ryczałtowym obejmującym pełen zakres prac koniecznych do wykonania przedmiotowego dzieła”. Zryczałtowana cena stała miała obejmować to wszystko,

co jest konieczne do wykonania dzieła „pod klucz” i w sposób zapewniający bezusterkowe funkcjonowanie dzieła (pkt 1 załącznika nr 1 do protokołu z negocjacji przedkontraktowych); błędne ilości/wymiary nie powodowały zmiany ceny (pkt 1 załącznika nr 1 do protokołu z negocjacji przedkontraktowych); powód był zobowiązany na własną odpowiedzialność sprawdzić wymiary (pkt 1 załącznika nr 1 do protokołu z negocjacji przedkontraktowych).

Nie można wykluczyć, że skutkiem uwzględnienia tych pominiętych przez Sąd postanowień byłoby ustalenie, iż określona w umowie stron powierzchnia stabilizacji i jej grubość oraz parametry techniczne nie uległy zmianie; inaczej, nie uległ zmianie przedmiot umowy, a co za tym idzie, zakres prac objętych tą umową. Tym samym, że powodowi nie przysługuje roszczenie o zapłatę za prace określone w pozwie jako dodatkowe w oparciu o przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu.

Niepodobna w sprawie jednakże pominąć, że z charakteru wynagrodzenia powoda określonego w umowie jako ryczałtowe, w rozumieniu art. 632 § 1 k.c., wynika, iż należy się ono w umówionej wysokości i wykonawca w zasadzie nie może żądać jego podwyższenia, chociażby w czasie zawarcia umowy nie można było przewidzieć rozmiaru lub kosztów prac. Ten charakter wynagrodzenia prowadzi do obciążenia wykonawcy ryzykiem nieprzewidzianego wzrostu rozmiaru prac lub kosztów. Istotą tego wynagrodzenia jest ustalenie jego z góry, przy czym charakter okoliczności, z uwagi na które nie przewidziano rozmiaru lub kosztów prac, nie ma większego znaczenia. W warunkach wynagrodzenia ryczałtowego ryzyko nieuwzględnienia wszystkich prac wymaganych dla realizacji całości przedmiotu zamówienia, zgodnie z opisem tego przedmiotu dokonany przez zamawiającego, w formie dokumentacji projektowej, specyfikacji technicznych wykonania i odbioru robót oraz przedmiarów, spoczywa na wykonawcy.

Sąd ustalił, że pomimo opracowanej dokumentacji geotechnicznej nie udało się przewidzieć konieczności wykonania prac, które odbiegały od pierwotnych projektów, na podstawie których kalkulowana była cena ofertowa. Sąd jednakże nie ustalił okoliczności, które doprowadziły do tego kluczowego ustalenia, ograniczając się w tym zakresie do tej treści stwierdzenia biegłego P.W. Nie sposób natomiast

wykluczyć, a co uniemożliwia brak ustalenia tych okoliczności, że odkrycie w trakcie robót znacząco odmiennych warunków geologiczno - gruntowych, nie przewidzianych w żadnych badaniach podłoża lub innej dokumentacji, którego koniecznością było przeprowadzenie prac określonych na kwotę 3.788.535,61 zł netto, tj. ok. ½ wartości umówionego wynagrodzenia, odbiegających od pierwotnie ujętych w projektach, na podstawie których kalkulowana była cena ofertowa, byłoby zdarzeniem nadzwyczajnym i nieprzewidywalnym odnoszącym się do indywidualnej sytuacji stron, stanowiącym nadzwyczajną zmianę stosunków w rozumieniu art. 632 § 2 k.c. Wbrew zaś pogładowi wyrażonemu przez Sąd pierwszej instancji, aprobowanemu w istocie przez Sąd drugiej instancji, kwalifikującemu jako nadzwyczajną zmianę stosunków (632 § 2 k.c.) tylko zdarzenia o charakterze powszechnym i trwałym (oddziałujące na sytuację wielu podmiotów lub występujące na znacznym obszarze), zakwalifikowaniu takiemu podlega – w uzasadnionych przypadkach – także zdarzenie nadzwyczajne i nieprzewidywalne, dotyczące indywidualnej sytuacji stron stosunku zobowiązaniowego. Takie też stanowisko wyraził Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 21 sierpnia 2014 r., IV CSK 733/13 (OSP 2018, Nr 2, poz. 16) stwierdzając, że wskazanie w art. 632 § 2 k.c., iż znajdzie on zastosowanie w razie zaistnienia nieprzewidywalnej zmiany stosunków oznacza, że chodzi o przypadki wykraczające poza zakres zwykłego ryzyka umownego.

Sąd Najwyższy w powołanym wyroku z dnia 21 sierpnia 2014 r., IV CSK 733/13, zauważył, co może mieć istotne znaczenie w sprawie, że odwołanie się do rażącej straty podkreśla, iż chodzi o stratę, która niweczy przeprowadzoną przez wykonawcę kalkulację, z uwzględnieniem zwykłego ryzyka kontraktowego. Nie musi to być strata zagrażająca kondycji finansowej wykonawcy albo grożąca mu upadłością (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 15 listopada 2006 r., V CSK 251/06; z dnia 9 sierpnia 2012 r., V CSK 366/12; z dnia 5 grudnia 2013 r., V CSK 2/13, niepublikowane). Do zakresu tego uregulowania nie należy utrata dochodu, ale strata związana z konkretnym stosunkiem prawnym uwzględniająca zarówno kryterium obiektywne, jak i subiektywne, odwołujące się do rozmiarów prowadzonej przez wykonawcę działalności (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 listopada 2006 r., V CSK 251/06, niepubl.).

Nie bez znaczenia w sprawie mogłoby mieć stanowisko orzecznictwa, które akceptuje możliwość zgłoszenia przez powoda samego tylko żądania zasądzenia świadczenia w wysokości ukształtowanej przez sąd, stosownie do kompetencji przyznanych mu w art. 632 § 2 k.c. Zakłada ono, że zgłoszenie samego tylko żądania zasądzenia podwyższonego świadczenia mieści w sobie żądanie jego podwyższenia, a wytoczenie powództwa o zapłatę, które w podstawie faktycznej pozwu odwołuje się do konieczności podwyższenia ryczałtu należnego wykonawcy dzieła zawiera w sobie implicite żądanie ukształtowania treści stosunku prawnego poprzez podwyższenie wysokości wynagrodzenia ryczałtowego. Ukształtowanie wysokości świadczenia należnego powodowi nie musi być zatem objęte odrębnym od zasądzenia wyrzeczeniem sądu. Oczywistym jest, że ingerencja sądu w treść stosunku prawnego łączącego strony w sposób prowadzący do modyfikacji wynikających z tego stosunku obowiązków stron, może mieć miejsce dopóty, dopóki ten stosunek nie wygaś.

Skoro zatem Sąd poczynił ustalenia z pominięciem wykładni wskazanych postanowień umowy mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, to zaskarżony wyrok w części uwzględniającej powództwo nie mógł się ostać. Z tych też przyczyn nie mógł się ostać zaskarżony wyrok w zakresie oddalającym żądanie pozwu.

Z tych przyczyn orzeczono, jak w wyroku.

kc

aj